

GEORG SİMMELE'İN DÜŞÜNÇESİNDE MODERN TOPUM VE TÜKETİM KÜLTÜRÜ

Modern Society and Consumer Culture in the Thought of Georg Simmel

Arş. Gör. Dr. Metin GÜLTEKİN
mgultekin23@hotmail.com

Özet

Georg Simmel klasik dönem sosyologları içerisinde yer alır. Buna rağmen onun teorisi büyük oranda çağdaş sosyolojik kuramla örtüşmektedir. Simmel, toplumu, kendi üyelerine hâkim olan dışsal bir sistem olduğu yönündeki pozitivist yaklaşımı reddeder. Bunun yerine o, toplumu, kendisine ait unsurların karşılıklı etkileşim sistemi olarak görmektedir. Bu yaklaşımıyla Simmel, “toplum” yerine “toplumlaşma” kavramını benimsemiş oluyordu. Toplumlaşma kavramı, topluma etki eden süreçlerin daha canlı bir biçimde ortaya konulmasına imkân sağlıyordu. Böylece Simmel, felsefenin egemen olduğu bir toplumsal çözümleme biçiminin yerine sosyolojik perspektifi yerleştirmiştir. Bu nedenle o, daha açık bir biçimde modern toplumu, kültürel oluşum dinamikleriyle analiz etme başarısı göstermiştir.

Anahtar Kavramlar: Georg Simmel, Modern, Tüketim, Toplum, Sosyoloji

Abstract

Georg Simmer is a sociologist of classical period. However, his theory has many commonalities with modern sociological theory. Simmel rejects the positivist view that individuals are controlled by external social structures. Instead, he views society as a system in which its different components interact. Therefore, Simmel appropriates the concept of sociation instead of society. Sociation allows a better conceptualization of social processes that affect society. In this way, Simmens introduces sociological analysis as alternative to social analysis which is greatly influenced by philosophy. Therefore, he is able to analyze modern society with its cultural dynamics.

Keywords: Georg Simmel, modern, consumer, Society, Sociological

Giriş

Modernite yepyeni bir toplum biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü moderniteyi ortaya çıkaran öncüller, onu daha önceki geleneksel toplum biçimlerinden ayırmış ve de kendine özgü değerleri üzerine, yeni ve farklı bir toplum olarak organize olma pozisyonu ile karşı karşıya bırakmıştır. Ne var ki modern toplum, kendinden önceki geleneksel toplum biçimleri gibi, insanı aşan doğal dinamikler öncülünde biçimlenen –holistik- bir yapıya dayanmaz. Öncelikle o, insan aklının bir tasarımı, insanî etkinliğin bir ürünü, bir toplumsal proje olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle modern toplumun teşekkülü bir bütün olarak gerçekleşmemiştir; modern toplum, insan

aklının doğa ve toplum karşısında kazandığı yetkinlikle ilişkili olarak zaman içinde gelişmiştir. Bu yüzden modern toplum, öncelikle, aklın egemenliğiyle karakterize olan, akla dayalı bir toplum biçimi olarak öne çıkmıştır. Özellikle modernliğin peygamberleri olarak nitelendirilen aydınlanma düşünürleri, modernliğin salt akla dayalı özsel bir gerçeklik olduğu inancındaydılar. Oysaki akıl, sürekli bir gelişimi ve değişimi de özünde barındırdığı için, modernlik özü bakımından devrimcidir de. Bu anlamda Aydınlanma ve Fransız Devrimiyle modernlik, akla dayalı biçimini kazandıysa, onsekizinci yüzyılın sonlarına doğru İngiliz Sanayi Devrimiyle maddi biçimine ulaşmıştır (Kumar,1999:102-104). Geçen uzunca bir zamanın ardından, çoğunlukla post-Fordizm olarak nitelendirilen gelişmelerin ardından ise modernliğin kültürel dönüşümlerinden söz edilir olmuştur.

Bu üç dönem süresince modern toplum, düşünsel, siyasal, ekonomik ve kültürel nitelikli çok farklı gelişmeleri de ortaya çıkarmıştır. Tarihsellik içinde ortaya çıkan bu gelişmeler, o dönem modernitesinin kavranmasında ve teorileştirilmesinde, çoğunlukla belirleyici olmuştur. Zamanın en başta sosyal gelişmeleri modern toplumun tanımlanmasında ve teorileştirilmesinde merkezi rol oynamışlardır. Aydınlanma döneminde felsefecilerin formülasyonları, Sanayi Devrimiyle ekonomist-düşünürlerin çözümleme biçimleri, çeşitli siyasal ve ideolojik yaklaşımların ortaya çıkışı ve rekabeti ve nihayet 1950 ve 60'lardan sonra kültürel ve küresel konuların gündeme gelmesinde olduğu gibi. Bütün bu süreçlerde modern teori bir yönüyle olgunlaşmış bir yönüyle de yeniden gözden geçirilmiş ve zaman içinde eskiyen boyutları elemine edilmeye veya törpülenmeye çalışılmıştır. Modern toplumun olgunlaşmasıyla birlikte modern toplumsal kuramın kapasitesinde genişleme olmuştur. Özellikle günümüzde kültürel davranış kalıplarının öneminin artmasıyla birlikte daha küçük ve yerel ve de küresel konuları da kapsayacak biçimde teori genişletilmiştir. Bu arada, irrasyonel olan alanların ve konuların gündeme gelmesi, modernitenin kurucu öncülü olan ve de total bir toplum tasarımı sunan akılcı egemenliğin gerilemesiyle sonuçlanmıştır.

Özetle söylemeye çalıştığımız, akla dayalı modern toplumu -akılcı- kavrama ve teorileştirme biçiminin de çoğunlukla onun tarihselliğiyle paralel gitmiş olduğudur. Konumuz açısından söylemek durumunda olduğumuz ise, sayılan bu dönemler ve çeşitlenmelerin yani modern toplumun zaman içinde değişen yolculuğunun ve ondan kaynaklanan akışkanlığının modern toplumun teorileştirilmesinde sürekli bir kaymaya sebebiyet verdiği ve modern toplumu

teorileştirmeye yönelik zemin yakalanmanın zorluklar taşıdığıdır. Modern toplum akılcı bir tasarım/proje olması nedeniyle bir yandan sürekli akılcı yorumlamayı/teorileştirilmeyi talep ederken bir yandan da her an değişim halinde olması nedeniyle teorileştirmeye karşı direnç göstermektedir. Fakat modern toplumun akılcı karakterinden giderek uzaklaşılmasını ve bireylerin öznel taleplerinin yükselmesini karakterize eden –içinde bulunduğumuz- zamanlarda onun teorileştirilmesi daha başarılı düzeylerde gerçekleştirilmiştir. En azından aşırı rasyonelleştirmenin sakıncalarına karşı bir duyarlılık geliştirilmiştir. Böylece toplum teorisi felsefi yaklaşımların egemenliğinden uzaklaşarak, daha sosyolojik olana doğru eğilim göstermiştir.

Ne var ki bu döneme özgü sözü edilen teorileştirmeler de, değinildiği gibi, modernliğin tarihselliğinden bağışık değildir. Bu anlamda, zamanımızdaki teorik çözümler, felsefi temelden yoksun, sadece görünür ilişkileri, gündelik gelişmeleri bir hesaba katma çabasının sonucu olarak ortaya çıkmış -Gellner’in iddia ettiği gibi, salt görelilikle izah edilebilecek- yaklaşımlar olmaktan öteye geçemeyeceklerdir. Oysaki daha henüz sosyolojik teorinin klasik dönemlerinde, içinde bulunduğumuz kültürel dönemlere geçmeden, onun ilk belirtilerinin görülmeye başladığı bir dönemde, modern toplumun bütüncül teorileştirilmesi adına büyük girişimlere şahit olunmuştur. Bu ayrıcalığa sahip olan düşünürlerin başında Baudelaire’in “modernliğin ilk sosyologu” (Artun,2004:44) diye nitelendirdiği Georg Simmel gelmektedir. Onun modernliği oldukça erken bir zamanda başarılı bir biçimde sosyolojik bir perspektifte kavramsallaştırma girişimi, tarihselliğe mahkûm modernlik teorisini kırma ve hatta ona meydan okuma bakımından anlamlı bir yere sahiptir. Bu çalışma, sözü edilen önemi bakımından Georg Simmel’in modern toplum teorisinin kısa bir analizini ortaya koyma amacıyla hazırlanmıştır.

Modern Toplum

Simmel’in modern toplum teorisini ele alırken, onun felsefi yaklaşımlarından mı, genel sosyolojik görüşlerinden mi, yoksa modern topluma özgü kültürel analiz biçimlerinden mi başlamak gerektiği konusu önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna net bir cevap vermek güçtür. Çünkü bir kere onun felsefesi ile sosyolojisi ve yaşadığı dönemin ve ortamının onun düşüncelerine etki eden ve biçimlendiren boyutu iç içe geçmiş haldedir. Öbür yandan Simmel bilinçli bir biçimde, yukarıda onu teorileştirme konusundaki güçlüklerle değindiğimiz modernliğin

sosyolojisini diğ er bir ifadeyle modern toplumun teorisini yapma niyeti içinde olmuştur. Simmel üzerine çeş itli ç alışmaları olan David Frizby çeş itli vesilelerle, Simmel'in dűş uncesinde örtük ana temanın modernliğ in bir teorisini geliştirmek olduğ unu söylemiştir (Jung, 1995:27). Bu amaç la o modern toplumu, özgün bir "toplumsal biçim" olarak kendine özgü ilişki tarzları dü zleminde analiz etme yoluna gitmiştir. Bu yaklaşım bir yandan yalın pozitivizmden kaynaklanan rasyonel soyutlamaları dođ uran felsefi perspektifin hegemonyasını kırma, öbür yandan modern toplumun kültüründen söz edilirken başvuru geleneksel ilişki biçimlerine atıf yapma (Best ve Kellner,1998:15) zorunluluğ unu ařma imkanı sađ layan, yeni bir teorik alanın aç ılmasına yol aç mıştır. Böylece Simmel modern toplumu kendi gerçekliğ i içinde açıklamaya yönelik sosyolojik bir perspektif kurma başarısı göstermiş ve felsefeyi, toplumu ve kültürü aynı anda tek ve aynı toplum biçimini analiz etme yolunda seferber edebilmiştir. Bu anlamada Simmel modern toplumu büyük oranda kendine özgü bütünsel (holistik) bir tema içinde kavramsallaştırmıştır. İ řte bu nedenle Simmel'in görüşlerini sunarken salt toplumdan, felsefeden ve kültürden hareketle yola ç ıkma sađ lıklı ve anlamlı olmayacaktır. Bunun yerine; Simmel'in farklı yaklaşımları, onun temel metodolojik anlayışı olan "karşılıklı ilişki" prensibi merkezde tutulmak koşuluyla ele alınmaya ç alışılacaktır.

Bir kere Simmel, günlük hayatın, görünür ve somut ilişkilerin sosyologudur. Ancak sosyolojisinin temeli olarak somut ilişkileri tek tek deđ il, bađ lamaları içerisinde alır. Ç ünkü bađ lamaları somut ilişkileri bütüne götürür ve onları bütünün içinde anlamlandırır. Simmel modern zamanların ve sanayi devriminin ürettiğ i en büyük metropollerden birinde Berlin'de dünyaya gelmiş, orada yetişmiş ve dűş uncesi bu ortam içinde biçimlenmiştir. Kendi deyimiyle Modern ilişki kalıplarının en tipik özetini sunan metropol, bir yandan tek tek atomik düzeyde en küçük ilişki biçimlerini, diğ er yanda ise o ilişki biçimlerinin karşılıklılığ ının en üst bađ lamını ifade etmektedir. Böylece somut bir etkileşim alanı/sistemi olan metropol, aynı zamanda (soyut) teoriye bir model sađ lamış olur. Onun bilincinin biçimlendiğ i modern metropol, inřa ettiğ i teori için somut ve soyut koşulları sađ lar. Öđ rencisi ve sonradan dostu olan Margarate Susman, Simmel için bu çerç evede; "sadece dođ duđ u zaman deđ il dođ duđ u ev de, o sıralarda artık büyük kent haline gelmiş olan canlı ve ç alkantılı Berlin'in kalbiydi," diyor ve onun verimliliğ ini, ruhunun büyük dikkat ve gözlem

gücünü bu büyük kent kökenli olmasıyla ilişkilendiriyordu. Berlin, sanayileşmenin sonuçlarının en yoğun bir biçimde görüldüğü devasa bir organizasyon biçimini almıştı. Yüzbinlerce insanı bir araya toplayan kent, büyük bir kargaşa ve bunalım ortamı olarak geçmişin, şimdinin ve geleceğin ilişki kalıplarının kesişim noktasını temsil ediyordu: “Binaların üstündeki abartılı ışıklı reklâmlar, kirli bir dünyada, büyük kentin avizeleri olarak parıldıyorlardı. Trenler raylar üzerinde takır tukur gidip geliyorlar, otobüsler homurdana homurdana geçip gidiyorlardı. Ve kamyonlar Dörtyol ağzlarında üst üste birikiyorlar, yüzeyle cilalanmış gibi duran kaldırımlar, her akşam yüzlerce sokak lambasından yayılan zehirli, yeşil renkli gazın ışığını yansıtıp geriye püskürtüyorlardı. Ve tanrıya şükranı belirten lâtif seslerin yerine, gece gündüz, durmaksızın büyüyen bir insan kitlesinin çılgın velvelesi iştiliyordu. Kaldırım mühendisleri, koketler, sosyete fahişeleri, Avrupa'nın tüm ayak takımı ve pisliği, dur durak bilmez bir humma içinde, tam da bu evin çevresinde ırmak gibi akıp geçiyorlardı”. “Mahşeri bir görünüm; küçük Georg'un yakasını artık bir ömür boyu bırakmayacak olan bir görünüm. O sıralarda elektrik şebekesine bağlanıp her yanı elektriklenmiş olan kent, gözlemci Georg'u büyülemişti; artık ona huzur yoktu. Yepyeni deneyim ve algı mekânları ortaya çıkmıştı. Çevreyi dolduran binalar, aydınlatılmış mekanlar (marketler, alışveriş yapılan caddeler, pasajlar) doğayı zorluyorlardı; hayır zorlamanın ötesinde kent bunların yapaylığına bir de sınır tanımaz bir hırsla her şeye hakim ve sahip olma cinnetini katmıştı.” (Jung, 1995:8-12). Daha Simmel'in teorisi ortada yoktu ki, modern metropol kendi kültürünü üretmeye başlamıştı. Burada tasvir edilen tablo, sadece belli olaylar zincirini değil; yeni bir sitsem içinde, farklı bir ilişkiler biçimini ifade ediyor. Yeni bir toplumsallık ortaya çıkmıştı. Bu tam da modern bir toplumsallık biçimiydi. Yeni endüstriyel süreçlerin/ürünlerin ve sosyal yaşamın aynı potada eridiği; her ikisinin karşılıklı işlediği yeni bir toplumsallık biçimi. Simmel bu yeni toplumsallık biçimini ilk fark eden bir filozof ve sosyolojik perspektifi modern toplumun kavramsallaştırmasına uygulayan ilk sosyolog olma ayrıcalığına sahip olmuştur. Bu toplum, bireyin eylemlerinin sürekli ihmal edilebilir olduğu, felsefi soyutlamalarla açıklanan bir modern toplum değildir. Bu, toplumsallığın ve kültürün modern öncesi toplumlara has kılındığı, mekanik işleyiş biçimlerinin egemen olduğu bir modern toplum biçimi de değildir. Bu, maddi ve toplumsal fakat özünde

bireysel etkileşimlerin karşılıklı toplumsal kurucu unsurlar olarak değer kazandığı, dolayısıyla toplumun kendi kültürünü üretme noktasında bulunduğu bir modern toplum biçimidir.

Oluşagelen modern toplum, bir toplum olarak ilk erken teşekkülünü modern rasyonalist ve endüstriyel süreçlerin bir bileşkesi olan metropol hayatıyla sonuçlandırmıştır. Rasyonel ve endüstriyel süreçlerin ortaya çıkardığı metropol, bir sistem olmasıyla, yeni ve özgün toplumsallık için gerekli çerçeveyi sağlamıştır. Nasıl Aydınlanma modern toplumun rasyonel dönüşümünü (Aydınlanmanın temel düsturu, *aude sapere*: ‘bilme cesaretini, cüretini göster’ (Foucault,2000:177)), sanayileşmeyle ortaya çıkan “piyasa sistemi” (Polanyi,2003), ekonomik dönüşümünü gerçekleştirdiyse, metropol de onun toplumsal dönüşümü için gerekli koşulları sağlamıştır. Kendi içinde bakıldığında bu kültürel bir dönüşümdü. Fakat daha önceki süreçlerle birlikte alındığında modernliğin geçek anlamda “toplumsal” bir dönüşümünün gerçekleştiği bir sürece tekabül ediyordu. Modern toplum teorisinde rasyonel ve ekonomik dönüşümlerin yeterince, hatta fazlasıyla vurgulandığı görülürken, kültürel dönüşüm sürecinin çoğunlukla gözden kaçırıldığı, yeterince fark edilmediği veya önemsenmediği görülmüştür. Simmel ilk kez bu dönüşümün farkına varmış -modernitenin ilk sosyologu olarak- ve dönüşen bu toplumun teorisini yapmıştır -modern topluma sosyolojik perspektifi kazandırarak.

Simmel’in çözümlediği toplumun kuruluş yeri, yüksek dinamizmiyle karşımızda duran, bütün enerjisini iç etkileşimlerinin yoğunluğundan alan, bir sistem olarak metropolün kendisidir. O imkânlarını etkileşim süreçlerinin hızından kaynaklanan boşlukta bulan, bu nedenle de etkileşim sürecinin ivmesinin sürekli artmasıyla karakterize olan bir istemdir. Bu nedenle metropol, bütün unsurların karşılıklı etkileşime sürekli ve zorunlu olarak gereksinim duydukları bir konsensüs alanıdır. Metropol tek yönlü süreçlerin durduğu, tüm unsurların çıkarlarının karşılıklı işlediği demokratik bir alandır. Orada bütün süreçler karşılıklı işler ve bu nedenle karşılıklı süreçlerin merkezindeki unsurlar, yani sistemi oluşturan bütün varlıklar tek tek, fakat birbirlerinin dolayımıyla özel önem –ve de anlam- kazanırlar. Nesnelere ve insanlar, hem ayrı ayrı hem birlikte –karşılıklı etkileşimle- sistem içinde yer alırlar. Bu nedenle orada aydınlanma, sekülerleşme, rasyonelleşme, ilerleme, endüstrileşme vs. gibi modernliğin bilinen tek yönlü süreçleri önemini yitirmiştir. Nedenler ve –onların- sonuçları biçiminde işleyen lineer etkileşim düzeni çökmüştür. Onun yerine

her unsurun kendince merkezde olduğu bir sitem ve onlarla diğerleri arasındaki ilişkileri ifade eden dđalistlik etkileşim sđreçleri sđz konusu olmuştur. Bunlar, itme ve çekme, sevgi ve nefret, sempati ve antipati, âhenk ve âhenksizlik, birleşme ve rekabet gibi zıt güçlerin bir aradalığını mümkün kılan değer içerikli etkileşim sđreçleridir. Bütün bu sđreçler, toplumda var olan unsurların ayrı ayrı merkeziliğine, onların toplumsal katılımına, toplumsal sđreç içindeki aktif rollerine vurgu yapar. Zaten Simmel için “sosyolojinin nesnesi, toplumun atomları arasındaki etkileşimdir” ve ona göre modern kültür “insani gelişmenin en önemli ölçütünü oluşturan karmaşık bir toplumsal çevreler bütünlüğüne çok yönlü bir katılımla ifade edilmektedir” (Swingewood,1998:170). Bu karmaşık toplumsal çevreler bütünü en başta metropolün kendisidir. Metropol bizzat içindeki toplumsal sđreçlerin koşullarını hazırlar. Simmel’e göre bu bütünde antipatinin kendisi bile “birleştirici/bütünleştirici unsurlarla birlikte çözülemez bütünselliği içinde hayatın metropolitan biçimini husule getirir ve, ilk bakışta onda ayrılma/çözölme olarak gözüken şey, aktüel olarak toplumlaşmanın temel biçimlerinden biridir” (Simmel,1999,37).

Bütün bu yaklaşımlar günlük hayatın dinamizmi içerisinde her unsurun kendi özgünlüğüne binaen anlam kazanan sđreçlerdir. O nedenle sempati ve antipatiyle simgelenen sđreçler kesişim noktalarında özgün toplumsal unsurlar olmak üzere, bu unsurların diğerleriyle anlık karşılıklı etkileşimlerini imlerler. Ve tüm bu sđreçler günlük hayatın akışı içerisinde kendini gösterirler. Onlar gündelik etkileşim sürecinden akılcı soyutlamalarla koparılmış ve yeniden formüle edilmiş tasarımlar değildirler. Tersine onlar günlük hayat içinde oluş halindeyken ve kendisini doğuran ve kendisinin neden olduğu bağlam içinde anlam taşıyan olaylar sistemidir. Bu nedenle Lukacs, Simmel’i “normal bilimin yürüne yürüne aşınmış yollarının ötesinde, günlük yaşamdaki sonsuz form bağlamını felsefi düzeyde görünür kılmak için bu yaşamın en küçük ve en önemsiz fenomenlerinin üzerine giden bir yenilikçi olarak değerlendirmiş...tir”. Bu açıdan ona göre “Georg Simmel tüm modern felsefe içinde en önemli ve en ilginç geçiş süreci düşünürüdür” (Jung, 1995:18); teoriden kültüre, dışsal ve soyut sđreçlerden somut varlıklara, belirlenimden karşılıklı etkileşime, kısaca toplumdan toplusallaşmaya geçişi sağlayan bir düşünür olarak... Simmel sosyolojisini tek yönlü sđreçler yerine çift yönlü/dđalistlik sđreçler üzerine kaydırmasıyla yeni bir paradigmaya adım attığı söylenebilir.

Simmel klasik dönemlerin bir sosyologudur. Klasik dönemin egemen sosyoloji tarzı daha büyük akılcı soyutlamaları içeren büyük boy kuramları kapsıyordu. Sosyoloji büyük oranda felsefeyle birlikte ele alınıyor ve modernitenin kurulma zamanlarına tekabül ettiğinden, toplumsal tahayyül akılcı formülasyonlar eşliğinde ifadesini buluyordu. Fakat bu pratikte toplumu akılcı bir tasarım/yapı olarak algılamayı gerektiriyordu ve toplum sanki insan eyleminden ayrı, kendine özgü bir yaşamı varmış gibi şeyleştirilmiş oluyordu. Bu durumda bireysel eylem ve anlamlandırma sistemleri ihmal edilmiş oluyordu. Günümüze kadar süren yapı-eylem uyumsuzluğu, kökenini bu yaklaşım biçiminin sosyolojik teoriye egemen olmasından almıştır. Simmel, bunun karşısında olarak; toplumun, kendi üyelerine hakim olan nesnel bir sistem olduğu yönündeki pozitivist argümanı reddetmekteydi; nitekim toplumu, toplulaşma (*sociation*) ilkesini somutlaştıran bireyler arasındaki, karmaşık bir ilişkiler ve etkileşimler ağı şeklinde tanımlıyordu” (Swingewood,1998:164-165). Simmel toplum anlayışını salt bilimci yaklaşımlardan kurtararak, toplumsal düzlemde, etkileşim sürecinde dolayımlanmış insan eylemlerinin ürünü olarak yorumlama çabası içinde olmuştur. Bu nedenle Simmel’de soyut bir nitelendirme olan toplum yerine aktif bir süreç olan toplulaşma kavramı kullanılır. Simmel’i bu konuda avantajlı kılan, modern toplumun görünür boyutlarını hassas bir gözle gözlemlemesi ve soyut toplum modelleri geliştirmeye yönelmektense, somut etkileşim biçimlerine ilgi göstermiş olmasıdır (Smith,2005:36). Böylece o, toplumsal varlıkların toplum içindeki etkinlik ve rollerine verilen önemin vurgulanmasıyla sonuçlanan bir yaklaşım tarzı ortaya koymuştur. Artık Simmel’de “toplum, toplumun toplulaşma olması anlamında insan faaliyetinin ürünüdür. Ve toplulaşma da bireyi bir arada tutan formlar olarak sıradan gündelik yaşam düzeyinde vardır. ... Bireyin toplumla ilişkisi, hem onun içinde hem dışında, hem toplumsal bağ hem kendisi için bir şey olarak, özerk bir merkezde, hem toplumun hem hayatın ürünü olarak düalistiktir. ... Simmel’in toplum anlayışı, insanın var oluşunun düalizmleri etrafında kurulmuş olan bir anlayıştır: Toplulaşma çatışmayı ve uyumu, çekmeyi ve itmeyi, nefreti ve aşkı, bağımsızlığı ve bağımlılığı getirmektedir” (Swingewood,1998:169-170). “Tıpkı evrenin herhangi bir biçime erişmek için “sevgiye ve nefrete” yani çekici ve itici güçlere gereksinmesi olduğu gibi toplum da belli bir biçime ulaşmak için niceliksel bir âhenk ve âhenksizlik, birleşme (*association*) ve rekabet, elverişli ve elverişsiz

eğilimlerin bir nispetine gereksinim duyar”(Simmel,1999:31-32). Fakat bu ahenksizlikler hiç bir biçimde menfi örnekler değildir. Çünkü bu süreçler de diğerleriyle birlikte toplumsallaşmanın parçasıdır ve ona katkıda bulunurlar. Onlar da birer reel gerçekliklerdir. Hatta Simmel “Çatışma ilişkileri bizatihî kendileri itibariyle değil fakat yalnızca birleştirici, bütünleştirici güçlerle işbirliği halinde toplumsal bir yapı husule getirirler” (Simmel,1999:31-32) diyerek, sözünü ettiği düalistlik açıklama biçimini daha üst bir metodolojik yaklaşımla çerçevelendirmektedir. Dolayısıyla sözü edilen ahenksizlikleri toplumdan uzaklaştırmayı, arındırmayı gerektiren bir durum yoktur ve aslında istense de bunarı toplumdan, toplumsal gerçeklikten söküp atma imkânı bulunmamaktadır. İlerlemeci metodolojinin yaptığı gibi onları yok saymanın da makul bir gerekçesi bulunmamaktadır. Çünkü onların varlığı, kovduğumuz teorinin içine bir biçimde sızmalarını, nüfuz etmelerini engelleyemeyecektir.

Hayat Felsefesi

Simmel, topluma yönelik rasyonel çözümlene biçimine karşı hayat felsefesi nosyonunu kullanır. Toplumsallaşma ve ona tekabül eden düalistik süreçler hayat felsefesi bağlamı içerisinde yer alır. Bu bağlama göre toplumsal yaşam bizim kavramsallaştırabileceğimizden çok çok fazla karmaşıktır. Simmel’e göre “İlmi analiz, temel bütünlerin kendine has birleştirici gücünü belirleyene değin tatmin olmasa dahi insan tabiatı bireyin bir başkasına tek bir bağla bağlanmasına müsaade etmez”. Oysaki, “kendimizi karmaşık duygular, pek çok dürtülerin bileşkesi, karşıt duygulanımların birbiriyle çekişmesi olarak temsil etmeye zorlandığımız şeylerin bir çoğu bütünüyle muhtemelen kendi kendisiyle tutarlıdır. Fakat hesaplayıcı zeka bu bütün için çoğunlukla bir model ya da emsalden yoksundur ve böylelikle onları çeşitli unsurların neticesi olarak yorumlamak ve öyle adlandırmak zorundadır. (Simmel,1999,37-39). Hayat başka bir belirleyene veya bilinmesi mümkün belli nedenlere indirgenemeyecek kadar çok karmaşık bir şeyken, ona yönelik tüm rasyonel kavramsallaştırma biçimleri, toplumdaki olguları ard arda gelen olaylar toplamı olarak yorumlamaktan ileri gidemeyecektir. Toplumun bilimsel analizi kaçınılmaz olarak belli neden-sonuç ilişkisine dayalı olacağından ve onu tüm karmaşıklığıyla kavrama imkânından yoksun olacağından, ortaya konulan tanımlama ve kavramsallaştırmalar birer soyut modeller olmak durumunda kalacaklardır.

Simmel'in bütün düşüncesi insanın varoluşsal gerçekliği üzerinde odaklanır ve o bu düşüncüyü bütün toplumsal, bireysel ve felsefi alanlara uygular. O bizzat hayatın kendisini felsefesinin merkezi konusu olarak alır. Ona göre "hayat bütün biçimleri önceler yahut onları aşar ve ona ilişkin olarak kavramsal bir tanım sunmaya muvaffak olmak onun özünü, esasını inkâr etmek demek olacaktır. ... Dolayısıyla meselenin tabiatı onu tanımlamamıza ilişkin yeterliliğimizi sınırlamaktadır" (Simmel,1999,178). Simmel müphem, belirsizin sosyolojisini yapmaktadır. Belirsizlikten kaçınmak mümkün değildir. Çünkü belirli bir toplumsal problemin ele alınması sınırsız karşılıklılık ve anlamlandırma sistemi içinde kâh bir kategoriye, kâh başka bir kategoriye ait görünecektir (Swingewood,1998:172).

Simmel'in teorisinde toplum tüm canlılığıyla birlikte ele alınır. O toplum için soyut bir model tasarlamaktan çok, onu somut bir biçimde gösterme çabası içindedir. Ona göre toplum da birey de aslında birer soyutlamadır. "Toplumun karmaşık örgüsünden değil de bireyden hareket eden diğer sosyolojik tavırlar da yanılgılara sürükleyicidir. Çünkü toplum gibi birey de bir çokluktan çıkar. Birey, toplumun en küçük parçası, bir atom değildir; tersine o en çok sayıda etkinin bir kesişme noktası ve geçit yeridir. ... Öyle ki ne "toplum" kavramı ne de "birey" kavramı, sosyoloji için temel kavramlar olabilirler" (Jung,1995:42). Çünkü bunlar bir arada aynı gerçekliği temsil ederken, birbirinden ayrılmış kavramlar olarak gerçekliğin parçalanmış halini temsil ederler. Ayır ayrı, gerçekliğin bütününe değil, karşılıklı soyutlamalarını ifade ederler ve bizi gerçekliğin kavranmasından giderek uzaklaştırırlar. Oysa toplum bireylerin ve tüm toplumsal süreçlerin canlı halde karşılıklılığının bir ifadesidir. "Bu durumda sosyolojiye bilim olma liyakatini sağlayacak bir nihai dayanak noktası bulunmadığından, Simmel'e göre dayanılacak nokta olarak geriye, toplum kadar bireyin de, içinde bir hayalet gibi kaybolup gittikleri "karşılıklı etki" " (Jung,1995:43) kavramı kalır. Burada birey karşılıklı etki süreçleri içinde en küçük parça, toplum ise tüm süreçlerin bağlamsal çerçevesidir. "Aslında "toplum", kendisine ulaşılmaya çalışılan bir bütünlüktür; ne var ki bu bütünlüğün mükemmelen ve kapsayıcı bir şekilde fiilen kavranmış olduğu bir zaman noktasından, bir andan söz edilemez. Çünkü biz onu ancak "toplumlaşma" olarak, yani bitimsiz bir süreç halinde ve kısmen tanıyabiliriz" (Jung,1995:44).

Simmel sonsuz karmaşıklığı ifade etmek için hayat felsefesine başvururken, onu sınırlandıran ve tekdüzeleştirilen modern süreçleri ortaya koymak için de yine aynı nosyonu kullanır. Ona göre modern yaşamın en derin problemleri, bireyin, toplumsal güçler, tarihsel miras ve dışsal güçler karşısında kendi varlığının özerkliğini ve bireyselliğini koruma isteminden kaynaklanmaktadır (Simmel,2005). Bu yönüyle o, modern süreçleri, özne ve nesne, öznel ve nesnel kültür arasında giderilemez karşıtlığı ortaya çıkararak süreçlerin nedeni olarak görür (Jung, 1995:29). Bu trajedi, bilim, teknoloji ve sanatın aynı anda gelişmesi ve buna karşılık bireysel kültürün gerilemesidir. Nesnel kültür sürekli ilerlemektedir. Bireysel kültürün gelişmesi ise ancak kendisini bu süreçlerden uzak tutmasıyla mümkün olabilir. Ortaya çıkan sonuç, nesnel kültürün güçlenmesine karşılık öznel kültürün gerilemesi yönünde olmuştur. Fakat Simmel'in hayat felsefesi, karşılıklı etki ve toplulaşma nosyonları yeni süreçte geçerliliğini korumaktadır. Çünkü, insani amaçların ve anlamların alanı olan kültürün, nesnel koşulların onun içine sızması ile dışsallaşmış, tekdüzeleşmiş olmasına karşılık (Swingewood,1998:193); ortaya çıkan kültür, yeni bir toplulaşmanın bağlamı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüketim Teorisi

Modern karşılıklılık süreci, Simmel'in modern güçler dediği dışsal maddi kültür öğeleriyle, insani anlamlandırma süreçlerinin etkileşimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Simmel'in sözünü ettiği dışsal süreçlerin başında akılcılaşıma gelmektedir. Ancak modernliğin günlük ve görünür süreçleri üzerinden toplumun somut işleyişini gösterme eğiliminde olduğu için, Simmel rasyonel süreçlerle toplumun etkileşimini çoğunlukla doğrudan ele almaz. O bilerek soyut etkileşim biçimleri üzerinde durmaktan kaçınmıştır. Onun yerine bu rasyonel süreçlerin de neden olduğu "an"daki görünür güçlerin kültürel güçlerle etkileşimini göstermeye çalışır. Bu güçlerin en başında onun bütün sosyolojik yaklaşımlarını belirleyen ve modern toplumu karakterize eden metropol, ardından para ve sonra diğer tüketim süreçleri gelir.

Modern metropolün biçimlendirdiği toplum modeli Simmel'in genel toplum teorisine ışık tutmuştur. Ancak o yine de onun kültür çözümlemesinde özel bir anlam taşımaktadır. Metropol, sürekli karmaşıklaşan karşılıklı etki süreçleri alanıdır. Burada etkileşimin yoğunluğu ve çeşitliliği sürekli artar. Sadece kişisel etkileşimler değil, kurumsal ve endüstriyel ürünlerle etkileşimler de

toplumsal etkileşimin bir parçası haline dönüşürler. Bireyin içinde bulunduğu sabit bir gruba özgü bağlılık, yerini giderek göreceli hale dönüşmüş çok yönlü bağlılıklara bırakmış olur. Bireylerin etkileşim alanları çeşitlenir ve farklılaşır. Etkileşimde ilişkilerin sayısı yoğunlaşırken ilişkinin kurulduğu alanla bağ ise giderek zayıflar. Böyle çok farklı ve gevşek ilişkiler alanı, bireysel özgürlüğün artışı biçiminde yansır (Jung,1995:58). Simmel'in kültür teorisinin ana problemi, bu farklılaşma ve özgürleşme konusuna odaklanır. Çünkü burada tek yönlü bir süreç işlememekte, çift yönlü/karşılıklı bir etkileşim süreci devreye girmektedir. Burada (tabii ki giderek nesnelleşmiş) bireysel özgürlük alanı genişlerken, buna neden olan nesnel güçler sosyal gerçekliğin bir formuna dönüşürler.

Bu bağlamı Harvey, Simmel'den esinlenerek özlü bir biçimde karşımıza getirir: “Ona göre şehir hayatı içinde, bir yandan, öznel bağımlılığın zincirinden kurtulmuş ve böylece çok daha ileri derecede bir kişisel özgürlüğe kavuşmuşuzdur. Ama bunun bedeli, başkalarına birer nesne, birer araç olarak yaklaşmamızdır. Anonim kimlikli ‘başkaları’ ile, genişleyen bir işbölümünün gerektirdiği eşgüdümü sağlamak için, gerekli olan parasal mübadelelerin soğuk ve kalpsiz hesabı dolayısıyla ilişki kurmaktan başka seçeneğimiz yoktur. Aynı zamanda, mekân ve zaman algılayışımızda katı bir disipline boyun eğiyor ve ekonomik rasyonalite hesabının hegemonyasına teslim oluyoruzdur. Simmel tek çıkış yolumuzun statü göstergeleri, moda ya da kişisel egzantriklik göstergesi gibi şeylerin peşinden koşan yapmacık bir bireyciliği kucaklamak olduğunu söyler gibidir. Örneğin moda, farklı olmanın ve değişimin cazibesini, benzerlik ve konformizminki ile birleştirir”(Harvey,1997:40). Görüldüğü gibi bizi maddi koşullarıyla kuşatan şehir hayatı, bizi bizim iradi olarak seçmediğimiz davranış biçimlerini gerçekleştirmemize neden olmaktadır. Bu bizim dışımızdaki herkes için de geçerli bir durum olduğu için, başkalarıyla kurulmak durumunda olunan tüm insani ilişkiler de anonimleşmekte ve biçimselleşmektedir. Böylece içinde bulunduğumuz nesnel koşullar ve ona özgü davranışlarımız dolayısıyla kültürel alan da nesnelleşmektedir. Modern bireyin karşısına çıkan şey sonsuz bir hesaplar zincirine katılmaktır artık. Bu benzerlik sürecine bireyin farklı olma yönünde karşı koyduğu direniş, yine maddi koşulları kullanmak yoluyla gerçekleştirileceği için, sahte bir yarı-bireysellik olmaktan öteye

gidemeyecektir. Fakat yine bu kültür, bireyin farklı olma çaba ve arzuları tarafından sürdürülecektir.

Bu kültürde paranın özel bir yeri vardır. Simmel, yazılarında paranın, özellikle mübadelenin modern hayatın merkezi konularından biri olduğunu gösterir (Miles,1998:19). O'nun kültür sosyolojisine en ciddi katkısı olan makalesi Para Felsefesi'dir. "Para Felsefesi, para ekonomisinin kültürel biçimleri dışsal nesnelere dönüştürmesini ve birey ile toplumun birliğini parçalaması yollarını irdelemektedir. Simmel'e göre, kültür, öznenin özellikle insani ve anlam katan bir faaliyetidir, zira 'biz, nesnelere işleyerek, yani, doğal yapılarını gerçekleştirirken ötesinde değerlerini artırarak, kendimizi de işlemiş oluruz... Kültür, 'şeylerin enerjilerinin doğa-üstü çoğalması' olarak, 'bizim enerjilerimizin aynı biçimde çoğalmasının somutlaşmış halidir'"(Swingewood,1998:193). Kültür, tabii çevrenin de insani etkinliğin dolayımında üretimdir. Oysa nesnel kültür, bizlerin topluma anlam katan etkinliğimize baskın gelir ve bu süreci tersine çevirir. Ve biz etkinliklerimizle paranın, nesnelere ve nesnelleşmiş süreçlerin egemen olduğu ilişkileri aktif hale getirmiş oluruz.

Simmel, para ekonomisi ile modern rasyonalitenin egemenliği arasında dikkat çekici bir ilişki kurar. Ona göre her ikisinin ortak yönü, insanların ve eşyanın ele alınışındaki tarafsızlıklarıdır, nötr olmalarıdır (Jung,1995:54-55). Modern kültürde her ikisi de, insani ilişkileri ve onlara atfedilen anlamları da içine alacak ve yeniden anlamlandırarak düzeyde yaygınlaşmış ve etkinlik kazanmışlardır. Böylece her ikisi aracılığıyla toplumsal derinliği olan ilişki ağları derinliğini kaybetmiş, anlamlandırma gücünü yitirmiştir. Bu arada hem akıl hem de para, tarafsız olma vasfını yitirerek, toplumsal ilişkiler ağı içerisinde değer içerikli kültürel bir forma dönüşmüştür. Simmel bu konuda şöyle der: "Para, eşyanın tüm çeşitliliğini ortakölçülür kılmakla, bunların arasındaki tüm niteliksel farkları sadece onlara biçilen miktar farkı aracılığıyla ifade etmekle, renksizliği ve ayrımsızlığı dolayısıyla tüm değerlerin ad koyucusu olarak kendini ileri sürmekle; en korkutucu kodlayıcıya dönüşür. O, eşyanın özünü oyar, özgüllüğünü özel değerini, karşılaştırılmazlığını, kendisinden kurtulmanın imkânsız olduğu bir şekilde kemirir" (Jung,1995:55). Böylece ölçülebilirliğin ötesindeki sosyal değerler etrafında örüntülenmiş kültürün

yerine, özellikle para aracılığıyla ölçülebilir yeni değerlerin egemen olduğu bir kültür yerleşmiş olur.

“Simmel’e göre, kültürel gelişme, kendiliğinden, hem para ekonomisinin sonucunda toplumsal ilişkilerin nesneleşmesini (modern şehir toplumundaki toplumsal ilişkiler, farklı bireyler arasındaki işlevsel bir mesafe doğuran araçsal etkenlerle dolayımlanır), hem de bireyin süreç içinde kendi emeklerinin ürünlerinden ayrılmalarını (öznenin nesneyle ilişkisi, para ve ona bağlı olarak meta değerleri aracılığıyla dolayımlanır) doğurmaktadır. Simmel’deki ‘mesafe’ kavramı, onun genel kültür teorisi açısından önemlidir” (Swingewood,1998:195). Çünkü, yeni kültürel biçimi üreten mesafe ve bu süreç etrafında biriken ve ayrışan ilişkiler yumağıdır. Zaten modern kapitalist kültürü de tanımlayan temel kavramlar kopma, farklılaşma, mesafe kavramları değil midir?

Simmel’in modern toplumlaşma modeli aslında öznel kültürün oluşum ritmiyle uyumaktadır. Bu anlamda modern kültürü kuran öznel anlamlandırma ve etkileşim sistemidir. Bireyler arasındaki toplumsal ilişkileri parçalayarak, bireysel özgürlük alanını genişleten para gibi nesnel güçler, bu defa tek tek bireylerin öznel katılımlarını gerektiren bir kültürel zemin yaratır. Bu kültürde değer üretimini Simmel şu özlü yaklaşımıyla dile getirir: Bu kültürde “bir şey, bir özne onun değerli olduğuna hükmettiğinde ve hükmettiği sürece değer haline gelir ve değer halinde kalır. ‘Empirik ve transandantal anlamda ‘şeyler’den ancak öznenin kararı doğrultusunda konuşulabilir. Şeylerin herhangi bir ‘özellik’i hiçbir durumda kendi başına bir değer değildir (Jung,1995:59). çünkü para dolayımıyla mübadele değeri devreye girmiştir ve şeylerin kendinden değerleri içeriklerini kaybetmiştir. Değer kazandırıcı tek şey olarak geriye o şeyin mübadele sistemi içindeki karşılığı kalmıştır. Bu karşılığa değer atfedecek, onu anlamlandırarak tek şey olarak da mübadele sistemi içinde özgürleşen, daha doğrusu hareket etme durumunda kalan bireyin arzu ve isteklerine dayanan talepleri kalmıştır. Her şeyin tekdüzeleştiği ve değerden arındığı bir süreçte değer üretme durumunda olan tek merci olarak bireylerin dışa dönük talepleri yani istek ve arzuları kalmıştır. Artık değer, bir şey veya bir şeyin bir özelliği hakkında özne tarafından verilmiş ve öznedeki yerleşik hale gelmiş bir yargıdır (Jung,1995:59-60). Şeylerin ve öznelerin atomik varlıklar olarak serbest kaldığı bir durumda, her şey/nesne birey veya bireyler kategorisi için kaçınılmaz olarak bir değerle yüklenir. Bu değerın özelliği tüm toplumu çevreleyen

toplumsallıktan, karşılıklılıktan alan bir güç olmaması, aksine mübadele sistemi içinde değişen somut nesnelere karşılıklı etkileşimden alan bir değer olmasıdır. Bu nedenle bu sürekli değişim üzerine kurulu bir değerdir ve onun toplumsal paylaşımı ancak benzer ekonomik kategoriler içerisinde gerçekleşme ihtimali bulur.

Simmel modern toplumda nesnelere kültürel varlıklara dönüşmesiyle ilgili olarak tam bir keskin görüşlülükle “eşyanın vitrinlik olma niteliği”nden söz etmişti. Bu nitelik, eşyanın pek çok şey için söz vermesi fakat verdiği sözlerin pek azını yerine getirmesidir. Burada eşya sanki insan gibidir. Eşyadaki vitrinlik olma niteliğinin içeriğini açar: “Eşyalar, her şeylerine el atma izni vermek üzere bizi kendilerine çekip imrendirmezler mi? Bize güzel kokularını ve ince rayihalarını sadece onlardan vazgeçmememizi sağlayacak kadar bağışlamazlar mı? Kendimizi de tutulmayan bir sözle, fakat karşısında körleştiğimiz ve tüm benliğimizle bizi büyüleyen bir sözverişle akılları yarı yarıya çelinmiş varlıklar olarak görmemiz gerekmez mi?” göz kamaştırıcılık ve sahte parlı; aslında bunlar bize yetiyor.” (Jung,1995:9). Böylece onlara toplumsal bir nitelik kazandırmış, değişik anlamlandırma ağlarıyla donatmış oluruz ve nesnelere de kültürel üretim sisteminin bir parçası olarak dönüşüme uğramış olurlar. Nesnelere de artık birer sosyal varlık haline gelmişlerdir.

Modern toplumun tekdüzeleştirici güçler karşısında meydana çıkardığı kültür yukarıda da değinildiği gibi sürekli devinim halindedir. Çünkü tekdüzeleştirici süreçlere karşı kişilerin benlik üretme stratejisi sürekli bir farklılaşma arayışına tabi olmaktadır. Burada karşımıza moda olgusu çıkmaktadır. Moda modern bireyin farklılık arayışının en önemli mekanizmalarını sunar. “Moda Felsefesi”nde Simmel, modanın kuralı geçiciliktir der ve gerçek gereksinimlerden kültürel gereksinimlere cevap verdiğini söyler. Simmel’e göre herkesin ve her şeyin anonimleştiği ve ortakölçülür kılındığı bir toplumsal evrende moda, “yüksek-statülü grupların, alt-statülü gruplarla olan farklılıklarını sembolize etme ihtiyaçlarına yanıt verir ve bu, alt-statülü grupların daha yüksek-statüye yükselmesine olanak sağlar. Sonuç, asla son bulmayan bir yakalamaca (catch-up) oyunudur. Modalar alt gruplara doğru uzandığı zaman, yüksek statülü gruplar yeni tarzlara olan istekle onları terk edecektir (Smith,2005:37-38). İşte modern topluma devinimini, hareketliliğini kazandıran yasa budur. Buradaki ilke, modern toplumdaki tüm toplumsal etkileşim tarzlarını içine alan bir bağlamdır. Bu süreç modern toplumun yapısal niteliğini ortaya koyar. Nesnelere kültürün

egemen olduğu toplumda kültürel devinim, ekonomik koşulların da eşliğinde yukarıdan aşağıya doğru iner/süzülür (Trickle-Down). Önce zengin sınıf tarafından kullanılan mallar veya moda zamanla alt sınıflara doğru iner ve böylece önce lüks olan bir ürün, zorunlu mallar grubu içerisine girer. Üst sınıf farklılaşmak için sürekli yeni moda üretimlerinin arayışı içerisine girerken orta ve alt sınıflar onlara benzemek/bütünleşmek için onları sürekli taklit ederler. Zira toplumu oluşturacak veya harekete geçirecek başka bir itici güç kalmamıştır. Topluma kültürel katılım için de üst tabakaları model almak kaçınılmaz hale gelir. Simmel'in sunduğu modern kültürün bu karakteri çağdaş tüketim teorisi ile tam bir bütünlük oluşturur.

Sonuç

Modern hayat doğal ve toplumsal unsurlar arasındaki bağları, onları birbirinden uzaklaştırarak değil, onları birbirine gereğinden fazla yaklaştırmak suretiyle parçalamıştır. Özne ve aklın, üretim ve tüketimin birbirlerinin zorunlu koşulları olarak birleştirilmesi, aynı zamanda onların zorunlu olarak da ayrışmalarına neden olmuştur. Onun gibi, yine modernliği karakterize eden büyük kentler, insanları mekân olarak yaklaştırmasına karşılık, duygusal olarak uzaklaştırmıştır. Yani, tüm yakınlaştırılmış ve tekdüze edilmiş konumuna rağmen modern birey, farklılaşma çabasını sürdürerek, toplumsal işleyişi aktif halde tutma görevi ile karşı karşıya bırakılmıştır. Simmel bu ilişkileri fark etmiş ve teorisini bu ekseninde geliştirmiştir. Bu nedenle ona göre toplum tek boyutlu bir süreç değil, bir karşılık etkileşim sistemidir. Toplum bir oluşum halindedir ve burada karşılıklı zıt kuvvetler eşliğinde toplum kurulur. Toplum sadece “toplum” ve sadece “birey” olarak değil ancak “toplumlaşma” olarak incelenebilir. Bu sayede ona etki eden süreçler daha yakın ve canlı olarak fark edilebilir.

Konuyu daha özlü bir biçimde sonuçlandırmak için onun teorisini yine kendi yaklaşımı etrafında özetlemek daha iyisi olacaktır: “Simmel'e göre toplum, kendi parçaları arasındaki karşılıklı etkilerin bir verimi neticesi ve “summa”sıdır. İlerleme, değiş tokuşu ve gitgide toplum üyeleri arasında mübadeleyi gerektirir. En nihayet tarih ve tarihin ilerlemesi olarak adlandırılan zincirin son halkasında, herşeyin herşeyle mübadele edilebildiği, tam olarak kurumlaşmış mübadele toplumu bulunur.”

KAYNAKÇA

- Artun, Ali (2004). “Baudelaire’de Sanatın Özerkleşmesi ve Modernizm (Modern Hayatın Ressamı’na Sunuş)”, Charles Baudelaire, Modern Hayatın Ressamı Çev.: Ali Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Best, Steven; Kellner, Douglas (1998). Postmodern Teori, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, Michel (2000). Özne ve İktidar, Çev.: Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Jung, Werner (1995). Georg Simmel –Yaşamı, Sosyolojisi, Felsefesi-, Çev.: Doğan Özlem, Ark Yayınları, Ankara.
- Kumar, Krishan (1999). Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, Çev.: Mehmet Küçük, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Mestroviç, Stjepan G. (1999). Duyguötesi Toplum, Çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Miles, Steven (1998). Consumerism –As a Way of Life-, Sage Publication, London,
- Polanyi, Karl (2003). Büyük Dönüşüm, Çev.: Ayşe Buğra, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Smith, Philip (2005). Kültürel Kuram, Çev.: Selime Güzelsarı, İbrahim Gündoğdu, Babil Yayınları, İstanbul.
- Simmel, Georg (1999). Çatışma Fikri ve Modern Kültürde Çatışma, Haz.: Ahmet Aydoğan, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Simmel, Georg (2005). “Metropol and Mental Life”
http://condor.depaul.edu/~dweinste/intro/simmel_M&ML.htm ,18.12.2005.
- Swingewood, Alan (1998). Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, Çev.: Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.